

arkivrapport

till. Länsstyrelsen i Södermanlands län
att; Agneta Scharp
611 86 Nyköping

från. Sörmlands museum, Ingeborg Svensson

datum. 2009-06-25

ang. **förenklad rapport över arkeologisk förundersökning av fornlämning Forssa 51:1, inom fastigheten Sofielund 1:1, Forssa socken, Flens kommun, Södermanlands län.**

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-5094-2006) har Sörmlands museum utfört en arkeologisk förundersökning av ovan rubricerad fornlämning. Förundersökningen genomfördes under perioden 2006-04-26 – 2006-04-28. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Ingeborg Svensson. I fältarbetet deltog även Patrik Gustafsson, Lars Norberg och Mikael Nordin. Samtliga är verksamma som arkeologer vid Sörmlands museum.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes med anledning av att Sofielunds gård hade för avsikt att ta grus från ett befintligt grustag inom fastigheten Sofielund 1:1. Gruset skulle användas för privat bruk vid uppförandet av en ny maskinhall invid gården. I anslutning till grustäkten fanns sedan tidigare ett så kallat bevakningsobjekt (Forssa 51:1), det vill säga en osäker fornlämning registrerat. Osäkerheten innebar att lokalen inte var redovisad som fast fornlämning på ekonomiska kartan och att lämningens antikvariska status vid behov skulle fastställas genom provundersökning, en omständighet som den berörda fastighetsägaren inte var informerad om. Forssa 51:1 utgjordes av ett möjligt gravfält med fyra till fem möjliga gravar i form av oregelbundna och runda stensättningar (FMIS, datauttag 060424).

I samband med påbörjad täkt kontaktades länsstyrelsen av en privatperson som anmälde att täktverksamhet förekom i anslutning till det eventuella gravfältet. Länsstyrelsen genomförde en besiktning av platsen (2006-04-19) och noterade två möjliga stensättningar inom området. Eftersom lämningarna var otydliga grävdes ett schakt i vardera anläggningen (A1 & A2), varvid fynd av förhistorisk keramik framkom under stenpackningen i A1.

Länsstyrelsen ansåg att anläggningarnas svårbedömda framtoning i kombination med dess närhet till den sedan länge brukade grustäkten motiverade en arkeologisk förundersökning. Länsstyrelsen i Södermanlands län fattade därför, med stöd av 2 kap 13§ lagen (1988:950) om kulturminnen mm

(KML) beslut om att en arkeologisk förundersökning skulle utföras i anslutning till fornlämning Forssa 51:1.

Kulturhistorisk miljö

Fornlämning Forssa 51:1 är belägen i skogsmark på krönet av en grusås cirka en kilometer sydsydväst om gården Sofielund. Gården ligger vid sjön Urens västra strand, en mil sydöst om Flen. Fornlämningslokalen ligger cirka 45-50 meter över dagens havsnivå (se bilaga 1).

Området längs med sjön Urens västra strand utgörs av ett karakteristiskt herrgårdslandskap med talrika ekbackar. Åkrarna är stora och flacka i områdets södra del, medan terrängen i norr är mera kuperad och innefattar mindre åkerytor. Sofielund hette fram till år 1777 Sundby, och bildades i mitten av 1600-talet av hemman i Sundby by (Sörmlandsbygden 1988, s. 170f).

Fornlämningarna i Sofielunds omgivning ligger till stor del i skogsområdet väster syd och nordväst om gården. Lämningarna utgörs till största delen av gravfält, Forssa 33:1, 35:1, 37:1 & 42:1, och ensamliggande stensättningar, Forssa 31:1-2, 32:1, 35:1, 43:1, & 48:1, från bronsålder- och järnålder (FMIS). De bevarade gravmiljöerna är knutna till de skogsbeklädda höjdpartierna som omgärdar den idag uppodlade åkermarken.

I anslutning till Kyrksundet norr om Sofielund finns två fornborgar (Forssa 5:1 och 6:1) registrerade. Fornborgarna går även under namnen *Sofielunds skans* respektive och *Hässelängs skans* (FMIS).

Målsättning och syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra fornlämningens art, bevarandegrad och i vilken utsträckning den skulle komma att beröras av den utökade tälten, i första hand i grustagets östra del.

Förundersökningen skulle genomföras med minsta möjliga ingrepp. De av länsstyrelsen grävda schakten skulle dokumenteras och mätas in och om möjligt skulle fornlämningen dateras.

Genomförande

Innan fältarbetet tog sin början utförde Sörmlands museum en besiktning av platsen. Besiktningen genomfördes den 21 april år 2006. Inför sökschaktningen rensades löst ris, grenar och kvistar bort i anslutning till de aktuella gravarna.

I syfte att fastställa fornlämningens rumsliga utbredning grävdes sedan ett sökschakt öster om gravmiljön. Schaktets lokalisering motiverades av att uttaget av grus skulle ske inom den östra delen av tälten.

För att bedöma karaktären på lämningarna torvades delar av anläggningarna av för hand. De av länsstyrelsen upptagna schakten i A1 & A2 rensades för hand, och delar av det fyllnadsmaterial som lagts upp på kanterna av schakten sållades med hjälp av handsåll.

Samtliga anläggningar, schakt, avtorvade ytor och grustäktens begräsning åt norr mättes in med hjälp av GPS. Anläggningarna dokumenterades i plan på ritfilm i skala 1:50 och beskrevs i text.

Fotodokumentation med hjälp av digitalkamera utfördes genomgående under den arkeologiska förundersökningen. Fyndmaterial i form av brända ben samlades in under.

Delar av det brända benmaterialet skickades in för ¹⁴C-analys. Analysen har utförts av Göran Possnert och Maud Söderman på Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet. Syftet med analysen var att fastställa fornlämningens ålder.

Slutligen lades schakten igen med hjälp av grävmaskin och anläggningarna A1 & A2 återställdes i möjligaste mån.

Resultat

Fornlämningens art

Genom den arkeologiska förundersökningen har den osäkra fornlämningen bedömts som *fast fornlämning* i form av *ett gravfält*. Inom området finns minst fyra gravar i form av stensättningar. Uppskattningsvis omfattar gravfältet sammanlagt mellan fem och tio gravar (redovisat till FMIS 060504).

Tre av gravarna, A1, 2 & 3, kom att beröras av schakt och/eller avtorvning, dels vid länsstyrelsens besiktning, dels i samband med den arkeologiska förundersökningen. Genom okulär besiktning konstaterades också en välvd rund stensättning, A4, med ett stenblock centralt placerat i anläggningen (se bilaga 2,3 & 4). Med stor säkerhet döljer sig ytterligare flacka stensättningar under dagens vegetationsskikt. Genom den arkeologiska förundersökningen kan man sluta sig till att stensättningarna dels ligger kant i kant med varandra, dels att de delvis över- och underlagrar varandra (se bilaga 3).

ANLÄGGNING 1, Rundad stensättning, brandgrav

Storlek: cirka 10 x 9 m, 0,50 - 1,0 m hög

Belägenhet: x 6539959, 16 y 1551903, 76

Beskrivning: Innan den arkeologiska förundersökningen syntes anläggningen som en välvd rund övertorvad förhöjning. Enstaka stenar var synliga genom torven. Vid länsstyrelsens besiktning (060419) grävdes ett cirka 4 x 2 meter stort schakt centralt i anläggningen. Schaktet grävdes ned till opåverkad marknivå. Fyllnadsmassorna från schaktet var upplagda på den östra och norra delen av graven (bilaga 3).

Efter avtorvning av två mindre ytor syntes en väl lagd stenpackning av ett rundat stenmaterial. Mot centrum av graven var stenarna mindre, cirka 0,10 - 0,20 meter stora, medan stenmaterialet utåt kanterna utgjordes av större stenar, mellan 0,40 - 0,50 meter. De större stenarna bildade en kantkedja runt stensättningen. Graven var väl avgränsad och kraftigt välvd till formen (bilaga 3 & 4).

Vid rensningen av det schakt som länsstyrelsen tagit upp påträffades *enstaka brända ben*. Därutöver påträffades *brända ben* i de schaktmassor som lagts upp på delar av graven (bilaga 3). Det brända benmaterialet var rengjort från kol och sot. På vilket sätt de brända benen deponerats i graven (inre gravskick) gick inte att utläsa, då benmaterialet främst påträffades i schaktmassorna. Möjligen skulle den *keramik* som påträffades vid länsstyrelsen schaktning kunna utgöra resterna efter en benbehållare i form av ett keramikkärl. Keramiken var av allmän förhistorisk karaktär och utgjordes av en bukbit och en mynningsbit. Inga eventuella inre konstruktioner återstod att dokumentera. Anläggningen vilade på brungul morän/isälvsmaterial.

Fynd: F1 Keramik, F2 Brända ben

ANLÄGGNING 2, Rundad stensättning, brandgrav

Storlek: cirka 6 x 6 m, 0,40 m hög

Belägenhet: x6539954,64 y1551918,60

Beskrivning: Innan den arkeologiska förundersökningen syntes anläggningen som en flack övertorvad förhöjning. Vid länsstyrelsens besiktning (060419) grävdes ett cirka 5 x 3 meter stort schakt centralt i förhöjningen. Schaktet var cirka 0,3 meter djupt och grävdes ned till opåverkad marknivå. Schaktmassorna låg väster - och sydväst om anläggningen. Rester efter en möjlig kantkedja kunde iaktas i den norra delen av schaktet. Stenmaterialet i schaktmassorna var rundat och storleken på stenarna varierade mellan 0,20 och 0,40 meter. Inom de oskadade partierna av anläggningen syntes enstaka stenar genom torven (se bilaga 3 & 4).

Graven var svåravgränsad åt väster medan den åt öster anslöt till A3. Hur den stratigrafiska relationen är mellan A2 och A3 är svårt att säga utifrån den arkeologiska förundersökningen. Antingen delar gravarna kantkedja eller också över- och underlagrar de delvis varandra (se bilaga 3).

Vid rensningen av det centralt placerade schaktet påträffades *brända ben*. Därutöver påträffades *brända ben* i de schaktmassor som lagts upp väster om anläggningen (bilaga 3). Benmaterialet var rengjort från kol och sot. Hur de brända benen har deponerats i graven (inre gravskick) går det inte att uttala sig om, då benmaterialet främst påträffades i schaktmassorna. Inga eventuella inre konstruktioner återstod att dokumentera. Anläggningen vilade på brungul morän/isälvsmaterial.

Fynd: F3 Brända ben

ANLÄGGNING 3, Rund stensättning med mittblock

Storlek: cirka 5 x 4 meter, 0,40 meter hög

Belägenhet: x6539955,01 y 1551925, 72

Beskrivning: Anläggningen syntes som en övertorvad välvd förhöjning. Centralt i anläggningen fanns ett större stenblock, cirka 1,0 x 1,20 meter i storlek. Anläggningen var väl avgränsad åt söder där ytterligare ett större stenblock utgjorde en begränsning.

Två mindre ytor torvades av och rensades för hand. Stenmaterialet utgjordes av mindre rundade stenar i storlek 0,05 - 0,20 meter. Åt nord- och sydväst syntes delar en tydlig kantkedja av något större stenar i storlek 0,40 - 0,50 meter. Stenpackningen fortsatte cirka 8 meter åt öster. Möjligen kan det röra sig om utrasat stenmaterial från graven. Åt väster anslöt anläggningen till A2. Vid rensningen av stenpackningen påträffades fynd av *brända ben* (bilaga 3 & 4). Anläggningen vilade på brungul morän/isälvsmaterial.

Fynd: F4 Bränt ben, F5 Bränt ben

ANLÄGGNING 4. Rund stensättning med mittblock

Storlek: cirka 5 x 5 meter, 0,10 meter hög

Belägenhet: x6539969,55 y1551925,80

Beskrivning: Anläggningen syntes som en rund flack övertorvad förhöjning. Enstaka stenar i storlek 0,30-0,50 meter var synliga genom torven. Centralt i anläggningen fanns ett större stenblock, cirka 1 x 1 meter stort. Ytterligare ett större stenblock begränsade anläggningen åt söder. Anläggningen påträffades genom okulär besiktning och undersöktes inte (se bilaga 2 & 4).

Bevarandegrad

Gravfältet har inte berörts av den grustäktsverksamhet som har bedrivits på platsen, utan samtliga gravar som fanns registrerade sedan tidigare ligger kvar på platsen (FMIS, datauttag 060424). Genom den arkeologiska förundersökningen avgränsades gravfältet åt öster. Det nu aktuella grusuttaget bedöms inte komma att beröra fornlämningen.

Bortsett från att två av gravarna (A1 & 2) i dagsläget har återställts och restaurerats, är gravfältets bevarandegrad densamma som år 1985 då lämningen registrerades i det dåvarande fornlämningsregistret (FMIS).

Datering

En av gravarna (A2) på gravfältet har daterats genom ¹⁴C-analys av brända ben (Ua-32867). Resultatet av analysen visar att graven kan dateras till 510 f. Kr – 230 f. Kr (kalibrerad ålder 2σ), det vill säga från skiftet yngre bronsålder och in i förromersk järnålder (bilaga 5). Dateringen stämmer väl överens med gravfältets topografiska läge och gravarnas yttre gravskick.

Bilagor

Bilaga 1. Utdrag ur Gröna kartan (GSD) och utdrag ur den digitala Fastighetskartan med Forssa 51:1 markerad. Skala 1:50 000 & 1:10 000.

Bilaga 2. Plankarta över gravarna och gravfältet samt en schaktplan. Skala 1:1000 & 1:400.

Bilaga 3. Planritningar, A1, A2 & A3. Skala 1:100.

Bilaga 4. Fotografier.

Bilaga 5. Resultat av ¹⁴C-analys.

Bilaga 6. Fyndtabell.

Referenser

Digitala Fastighetskartan. Geografiska Sverigedata (GSD). Fastighetskartan med höjdkurvor, Södermanlands län, Gävle.

FMIS. Informationssystemet om fornminnen, Riksantikvarieämbetet. Datauttag Forssa socken, Södermanlands län (www.fmis.raa.se)

Gröna kartan, Geografiska Sverigedata (GSD). Södermanlands län. Kartförlaget, Gävle. 1996.

Sörmlandsbygden 1988:1. Red. Rolf Ryberg. Södermanlands humbygdsförbunds årsbok. Femtiosjätte årgången. Nyköping.